

TESLİS

mecîd en-Neccâr), Beyrut 1986, s. 24; Şehâbed-din el-Karâfî, *el-Ecvibetü'l-fâhire*, Beyrut 1986, s. 109-119; Takıyyüddin İbn Teymiyye, *el-Cevâbü's-şâhih*, Kahire 1322/1905, II, 152-172; III, 152-184; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Hidâyetü'l-hayârâ fi evcibetü'l-yehüd ve'n-naşârâ* (nşr. Ahmed Hicâzî es-Sekkâ), Kahire 1986, s. 215-240; Ebü'l-Bekâ Sâlih b. Hüseyin el-Ca'ferî, *er-Red 'ale'n-naşârâ* (nşr. M. M. Hasânî), Kahire 1409/1988, s. 57-70; Rahmetullah el-Hindî, *İz-hârü'l-hak* (nşr. Ahmed Hicâzî es-Sekkâ), Kahire 1406/1986, I, 29-57; Sırrı Paşa, *Nürü'l-hüdâ li-meni'stehdâ*, Diyarbekir 1310, s. 166-188; Nu'mân b. Mahmûd el-Âlûsî, *el-Cevâbü'l-fesih* (nşr. Ahmed Hicâzî es-Sekkâ), Beyrut 1992, I, 74-212; H. A. Wolfson, "The Philosopher Kindî and Yahya ibn 'Adi on the Trinity", *Etudes Philosophiques* (ed. O. Amine), Gebo 1974, s. 49-64; Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul 1989, II, 419-425, 500; III, 38-39; D. Thomas, *Anti-Christian Polemic in Early Islâm Abû 'İsâ al-Warrâq's "Against the Trinity"*, Cambridge 1992, s. 66-179; G. Parrinder, *Jesus in the Qur'an*, Oxford 1995, s. 133-141; Mehmet Aydın, *Müslümanların Hristiyanlara Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları*, Ankara 1998, s. 107-136; Abdülehad Dâvûd, *İncil ve Salib* (haz. Kudret Büyükcoşkun), İstanbul 1999, s. 205-210; Mehmet Bayraktar, *Bir Hristiyan Dogması Teslis*, Ankara 2007.

SALİME LEYLA GÜRKAN

TESMÎ' (التسميعة)

Namazda rükûdan doğrulurken semiallâhü li-men hamideh cümlesini söyleme anlamında bir terim.

Sözlükte "işittirmek" mânasındaki **tesmî'**, fıkıh terimi olarak namazda rükûdan doğrulurken "Semiallâhü li-men hamideh" (Allah hamdedenin hamdini kabul eder) cümlesini söylemeyi ifade eder. Sözlükte "övmek, şükretmek" anlamına gelen **tahmîd** ise tasmîin ardından ayakta iken, "Rabbenâ leke'l-hamd" (Ey rabbimiz! Hamd sana mahsustur) duasını okumak demektir. Bu duanın farklı şekillerini Zeynüddin İbn Nüceym, Haskefî, İbn Âbidîn gibi Hanefî fakihleri fazilet derecesine göre şöyle sıralar: "Allâhümme rabbenâ ve leke'l-hamd"; "Allâhümme rabbenâ leke'l-hamd"; "Rabbenâ ve leke'l-hamd"; "Rabbenâ leke'l-hamd." Yine Hanefîler'den Kâsânî ve Burhânedin el-Merginânî gibi fakihlerle Şâfiîler'e göre bunların en faziletli "Rabbenâ leke'l-hamd", Hanbelîler ile Mâlikîler'e göre ise "Rabbenâ ve leke'l-hamd" dir.

Hanefîler ve Şâfiîler tasmî' ve tahmîdin sünnet, Mâlikîler tasmîin sünnet, tahmîdin mendup, Hanbelîler her ikisinin vâcip olduğu kanaatindedir. Zâhirîler'e göre tasmî' namaz kılan herkese farzdır; tahmîd

imama uyan kişiye (muktedî) farz, imama ve tek başına kılana (münferid) sünnettir. Dört mezhep imamın tasmî'de muktedînin tahmîdde bulunması gerektiği hususunda ittifak ederken imamın tahmîdde, muktedînin tasmî'de bulunmasının ve münferidin bunlardan birini veya her ikisini yerine getirmesinin gerekip gerekmediği hususunda ihtilâf etmiştir. Zira bu konuda sahâbeden görünüşte birbiriyle çelişen hadisler nakledilmiş, fakihler bunları farklı şekillerde yorumlayarak uzlaştırmaya çalışmıştır. Enes b. Mâlik'in rivayet ettiği, "Resûlullah buyurdu ki: İmam 'semiallâhü li-men hamideh' deyince siz 'Allâhümme rabbenâ leke'l-hamd' deyin" meâlindeki hadisle (Müslim, "Şalât", 77) Ebü Hüreyre tarafından rivayet edilen, "Resûlullah namaza kalktığı anda ayakta iken iftitah tekberi alır, sonra rükûa varırken tek bir alır, sonra rükûdan doğrulurken 'semiallâhü li-men hamideh', ardından ayakta iken 'rabbenâ ve leke'l-hamd' derdi" hadisi (Müslim, "Şalât", 28) bunlara örnek gösterilebilir. Ebü Hüreyre'den ayrıca Enes'in rivayeti gibi bir rivayet nakledilmiştir.

Ebü Hanîfe, Enes b. Mâlik'in rivayetine dayanarak imamın rükûdan kalkarken sadece tasmîi, muktedînin ayakta iken sadece tahmîdi, Ebü Yûsuf ile Muhammed ise Ebü Hüreyre'nin rivayet ettiği hadisi delil getirip imam ve muktedînin tasmî' ve tahmîdin her ikisini söyleyeceğini ifade etmiştir. Sonraki Hanefî fakihleri Enes hadisini Hz. Peygamber'in cemaatle kıldırıldığı namazlara, Ebü Hüreyre hadisini de münferiden kıldığı nâfile namazlara hamletmek suretiyle bu iki hadisi uzlaştırmaya çalışmış (Bedreddin el-Aynî, VI, 71) ve imamın sadece tasmîi, muktedînin sadece tahmîdi söyleyeceğini belirtmiştir. Ancak Tahâvî (*Şerhu Me'âni'l-âşâr*, I, 241) ve ardından gelen fakihlerden bazıları imamın tasmî' ile birlikte tahmîdi de okuyacağını ileri sürmüştür (İbn Âbidîn, I, 497). Münferid hakkında ise üç görüş ortaya çıkmıştır. Merginânî ve Sadrüşşehîd gibi fakihlerin tercih ettiği mütemet görüşe göre münferid tasmî' ve tahmîdin her ikisini de söyler. Şemsüleimme es-Serahsî ve Halvânî gibi fakihlerin benimsediği ikinci görüşe göre münferid muktedî gibi sadece tahmîdi okur. Üçüncü görüşe göre münferid imam gibi sadece tasmîi söyler. Ebü Bekir el-A'meş ve Ebü'l-Kâsım es-Saffâr bu görüştedir. Hanefî mezhebine göre tasmî' rükûdan doğrulma, tahmîd ise doğrulup ayakta durma anında ifa edilir.

Mâlikîler, Enes b. Mâlik hadisini esas alarak imamın sadece tasmîi, muktedînin sadece tahmîdi, münferidin ise her ikisini söyleyeceğini kabul etmiştir. Şâfiîler, Ebü Hüreyre hadisinden hareketle ve Enes hadisini de yorumlamak suretiyle imamın, muktedînin ve münferiden namaz kılan herkesin rükûdan doğrulduğunda tasmîi, ayakta iken tahmîdi söylemesi gerektiğini belirtmiştir. Hanbelîler de Ebü Hüreyre hadisini delil gösterip imamın tasmî' ve tahmîdin her ikisini okuyacağını, Enes hadisini de dikkate alıp muktedînin sadece tahmîdi söyleyeceğini ileri sürmüştür. Ayrıca Hz. Peygamber'in, "Ey Büreyde! Başını rükûdan kaldırdığın zaman 'semiallâhü li-men hamideh rabbenâ ve leke'l-hamd' de" buyurduğuna dair hadisi (Dârekutnî, I, 339) esas alarak münferidin tasmî' ve tahmîdin her ikisini okuyacağını ifade etmiştir. Bu mezhepte imam ve münferid rükûdan doğrulunca tasmîi, ayakta iken tahmîdi, muktedî ise başını rükûdan kaldırınca tahmîdi söyler (İbn Kudâme, I, 508-509).

Şâfiî ve Hanbelîler'de imam ve münferidin tahmîdin ardından "mil'e's-semâvâti ve mil'e'l-ardı ve mil'e mâ şî'te min şey'in ba'dü" (gökler dolusu, yer dolusu ve daha ne dilerse onun dolusu kadar) şeklindeki duayı okuması müstehaptır. Ayrıca münferid ve imam buna şu duayı ilâve edebilir: "Eh-le's-senâi ve'l-mecdi ehakku mâ kâle'l-abdü ve küllünâ leke abdün lâ mânia li-mâ a'tayte ve lâ mu'tiye li-mâ menâ'te ve lâ yenfeu zâl-ceddi minke'l-ceddü" (Ey övgü ve yüceltmeye lâyık olan Allahım! Bu sözler kulun söyleyebileceği en doğru sözlerdir. Hepimiz senin kulunuz. Senin verdiğine engel olabilecek kimse yoktur; senin engellediğini de verecek olan yoktur. Mal ve mevki sahibi olmak senin katında bir yarar sağlamaz). İmam tasmîi açıktan, tahmîdi gizlice, muktedî ve münferid her ikisini içinden okur. İmamın sesi arkalarında bulunanlara ulaşmadığı durumlarda Şâfiîler'e göre tasmî', diğer mezheplere göre tahmîd cemaat arasından bir kişi aracılığıyla arkadakilere duyurulabilir. Hanefîler ve Şâfiîler tasmî' ve tahmîdin terkedilmesinin tenzihen mekruh olup bunların söylenmemesi halinde sehiv secdesi gerekmeceğini, Mâlikîler'den bazı fakihler üç, bazı fakihler ise bir tasmîin kasten terkedilmesi halinde namazın bozulacağını, bunun sehven yapılmaması durumunda sehiv secdesi gerekeceğini, Hanbelî ve Zâhirîler tasmî' ve tahmîdin kasten terkedince ise sehiv secdesi yapılacağını belirtmişlerdir.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Ezân", 74, 82-86, 117, 124-126, 133; Müslim, "Şalât", 85, 86; Ebû Dâvûd, "Şalât", 68, 74; Tirmizî, "Şalât", 82, 83, 110; Şâfiî, *el-Üm*, I, 135; Tahâvî, *Şerhu Me'âni'l-âsâr*, I, 238-241; Dârekutnî, *es-Sünen* (nşr. Abdullah Hâşim Yemânî el-Medenî), Kahire 1386/1966, I, 339; İbn Hazm, *el-Muḥallâ*, III, 255, 286; Bâcî, *el-Muntekâ*, Kahire 1311, I, 164; Serahsî, *el-Mebsût*, I, 20-21; Kâsânî, *Bedâ'î*, I, 209-210; Burhâneddin el-Merginânî, *el-Hidâye*, Bulak 1315, I, 209-210; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, I, 162-163; Muvaffakuddin İbn Kudâme, *el-Muğnî* (nşr. M. Sâlim Muhaysin – Şa'bân M. İsmâil), Kahire, ts. (Mektebetü'l-Cumhûriyyeti'l-Arabiyye), I, 508-509; II, 6-7; Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb* (nşr. M. Necîb el-Mutîf), Cidde 1980, III, 392-394, 491; Osman b. Ali ez-Zeylaî, *Tebyînü'l-ḥakâ'ik*, Bulak 1313, I, 115-116; Abdullah b. Yûsuf ez-Zeylaî, *Naşbü'r-râye*, [baskı yeri yok] 1393/1973 (el-Mektebetü'l-İslâmiyye), I, 372, 376-377; Bedredin el-Aynî, *Ümde'tü'l-kârî*, Kahire 1348 → Beyrut, ts. (Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî), VI, 61-62, 70-71, 74; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir* (Bulak), I, 209-210; *Tecrid Tercemesi*, İstanbul 1926-28, II, 637-638, 646; Hattâb, *el-Mevâhibü'l-celîl*, Kahire 1328, I, 526; İbn Nuceym, *el-Baḥrû'r-râ'ik*, I, 334; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, I, 165-166; Buhûtî, *Keşşâfû'l-kınâf*, I, 331-332, 390-391; Haskefî, *ed-Dürü'l-muhtâr* (İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr* [Kahire] içinde), I, 497; Muhammed b. Abdullah el-Haraşî, *Şerhu Muhtaşarı Halil*, Beyrut, ts., I, 275; Ahmed b. Guneym en-Nefrâvî, *el-Fevâkihü'd-devânî*, Beyrut 1415, I, 180-181; Şevkânî, *Neylû'l-euṭâr*, Kahire, ts. (Mustafa el-Bâbî el-Halebî), II, 271, 278-280; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr* (Kahire), I, 497; Vehbe ez-Zühayfî, *el-Fikḥü'l-İslâmî ve edilletüh*, Dımaşk 1989, I, 704-706, 727; II, 30-31; "Taḥmîd", *Mv.F*, X, 268; "Ḥamd", *a.e.*, XVIII, 131-132; "Şalât", *a.e.*, XXVII, 92-93.

FAHRETTİN ATAR

TESMİYE

(bk. AD KOYMA; BESMELE).

TESNİM

(التسليم)

Cennette Allah'a yakın kulların kendisinden içeceği pınara verilen ad

(bk. MUTAFFİFİN SÜRESİ).

TESPİH

(bk. TESBİH).

TESVÎB

(التشبيب)

Sabah ezanında

hayye ale'l-felâhtan sonra es-salâtü hayrûn mine'n-nevm sözünün iki defa tekrarlanması anlamında terim

(bk. EZAN).

TESVİYE

(التسوية)

Tamamen sika râvilerden oluştuğunu göstermek amacıyla bir senedi zayıf râvileri atarak rivayet etme anlamında

hadis terimi

(bk. TEDLİS).

TEŞBÎB

(التشبيب)

Kasidenin başında konusundan hareketle şiirin adını belirlemeye yarayan ve nesib de denilen giriş bölümü

(bk. KASİDE).

TEŞBİH

(التشبيه)

Beyân ilminde iki veya daha fazla şeyin bir vasıfta ortak olduğunu ifade eden terim.

Sözlükte "benzer" anlamındaki **şebih** kökünden türeyen **teşbih** "benzetmek" demektir. Teşbih ve tasvirsiz şiir olamayacağından özellikle tasvir (vasf) konusundaki şiirlerde zengin benzetmelere yer verilmiştir. Teşbih belâgat terimleri içinde en erken farkına varılan terimlerden biridir. Beşâr b. Bürd (ö. 167/783-84) şiirlerinde latif teşbihler yaptığını, bunları iyi bir düşünce ve güçlü bir selîka ile kurguladığını söylemiştir (İbn Reşîk el-Kayrevânî, II, 239). Sîbeveyhi, "Babası aslan olan bir adama uğradım" sözünün bir teşbih teşkil ettiğini belirtmiş (*el-Kitâb*, II, 28), Ma'mer b. Müsennâ, "Kadınlarınız sizin için bir tarladır" meâlindeki âyetin (el-Bakara 2/223) teşbih ve kinaye içerdiğini açıklamış (*Mecâzû'l-Ḳur'ân*, I, 73) ve teşbihi mecaz kapsamında görmüştür. İbn Müsennâ, Kur'an'da zakkum ağacı tomurcuklarının çirkinlik ve ürkütücülükte şeytanların başına benzetilmesindeki (es-Sâffât 37/65) soyutun soyuta teşbihinin sebebini eski şiirden örnekle ilk açıklayan âlimdir. Câhiz, bu soyut yorumu bazı müfessirlerin "Yemen'de bir bitki adı" şeklindeki somutla te'vilinden daha isabetli bulmuştur (*Kitâbü'l-Ḥayevân*, IV, 39-40). İbn Sellâm el-Cumâhî, İmruülkays'ın kadınları ceylanlara ve yumurtalara, atları kartallara, asâya ve yaban hayvanlarının kemendine benzeterek güzel teşbihler yaptığını, erken İslâm dö-

nemi şairlerinin teşbihte en üstününün Zürrümme olduğunu ifade etmiştir (*Fuḥlû's-şu'arâ*, I, 55). Teşbih konusunu ayrıntılarıyla ele alan ilk yazar Müberred olup *el-Kâmil*'inde "Eski ve yeni şairlere ait isabetli teşbih örnekleri" başlığı altında çok sayıda eleştiri ve değerlendirme tabirleriyle birlikte şiir örneklerini incelemiştir (I, 40-117). Daha sonra Sa'leb *Kavâ'idü's-şî'r*'inde, İbnü'l-Mu'tez *el-Bedî*'inde, Kudâme b. Ca'fer *Naḳdü's-şî'r*'inde, İbn Vehb el-Kâtib *Naḳdü'n-neşr*'inde teşbih konusuna yer vermiştir. Rummânî'nin *en-Nüket fî icâzi'l-Ḳur'ân*'ında teşbihe getirdiği özgün yorum ve yaptığı taksim (s. 74-79) Ebû Hilâl el-Askerî (*Kitâbü's-Şinâ'ateyn*, s. 261-282) ve İbn Ebü'l-İsba' gibi birçok yazarı, Askerî'nin teşbih bahsi de İbn Reşîk (*el-Ümde*, I, 256-271) ve İbn Sinân el-Hafâcî (*Şırrü'l-feşâha*, s. 246-256) gibi edipleri etkilemiştir. Abdülkâhir el-Cürçânî'nin tahlilleri teşbihin gelişiminde doruk noktayı temsil etmiş; onun teşbih, temsil ve istiareye ayırdığı *Esrârü'l-belâğâ*'sındaki yorum ve özgün yaklaşımıyla ince analiz ve taksimlerini Fahreddin er-Râzî *Nihâyetü'l-icâz*'inde ve Sekkâkî *Miftâhu'l-ülûm*'unda bazı ilâvelerle yeniden düzenlemiştir. Sekkâkî'nin eseriyle bu eserin belâğata dair üçüncü kısmının bazı değişikliklerle birlikte özeti niteliğindeki Hatîb el-Kazvî'nin *Telḥîşü'l-Miftâh*'ı sayesinde teşbih beyân ilminin ana konuları arasında yer almıştır. Belâgat ilimleri Sekkâkî'den itibaren meânî, beyân ve bedî' şeklinde üçe ayrılmış, teşbih mecaz ve kinaye ile birlikte beyân ilminin üç ana konusunu teşkil etmiştir.

Teşbihi meydana getiren unsurlar benzeyen (müşebbeh), benzetilen (müşebbehün bih), benzeme ciheti (vasıf) ve benzetme edatıdır. Benzeyenle benzetilene "teşbihin tarafları" denilir ve bu iki unsur her teşbihte mutlaka zikredilir. Bunlardan yalnız biri anılırsa teşbih istiareye dönüşür. İstiaresinin esasını teşbih oluşturmakla birlikte lafız asil anlamından başka anlama nakledildiği için bir mecaz türü sayılmıştır. Ayrıca her iki tarafta bulunması gereken benzeme cihetinin ilke bakımından benzetilen unsurda daha güçlü ve daha meşhur olması gerekir. Ancak bu sayede benzeme vasfında daha zayıf durumdaki benzeyen unsura güç nakli sağlanır ve onun vurgulanmak istenen niteliği daha güçlü bir açıklamaya kavuşur.

Benzetmeyi anlatan edatlar harfler, isimler ve fiillerdir. Asıl teşbih edatı bir cer harfi olan "kâf"tır (gibi), ardından "ke-enne" (sanki) gelir. Ke-ennenin muhaffefi "keen",